

dr hab. Paulina Forma, prof. UJK

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Enas Majadly nt. „Postawy nauczycieli szkół podstawowych sektora arabskiego w Izraelu wobec integracji uczniów ze specjalnymi potrzebami” („Attitudes of teachers in primary schools in the Arab sector in Israel towards inclusion of students with special needs”) napisanej pod kierunkiem naukowym prof. UAM dr hab. Sylwii Jaskulskiej; Wydział Studiów Edukacyjnych, Faculty of Educational Studies, ss. 150.

Uwagi ogólne

Problematyka dotycząca integracji dzieci ze specjalnymi potrzebami w regularnych ramach edukacyjnych jest w pedagogice bardzo ważna, ponieważ dotyczy szerzej funkcjonowania oraz edukacji dzieci. Od jakości tego procesu zależy także przebieg procesów socjalizacyjno-wychowawczych dzieci, przyszłych członków danego społeczeństwa. Dlatego też podejmowanie badań dotyczących postaw nauczycieli wobec integracji uczniów ze specjalnymi potrzebami jest zasadne, potrzebne, uzasadnione pedagogicznie i społecznie. Stanowią one przedmiot zainteresowań pedagogiki. Badania tym cenniejsze, ponieważ dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi stanowią niemałą grupę w środowisku szkolnym, a postawy nauczycieli wobec integracji tej grupy z pozostałymi uczniami powinny być zarówno celem, jak i wartością w kształtowaniu osobowości młodego pokolenia. Odnosząc się do arabskiego systemu edukacji, a w szczególności kwestii miejsca dzieci ze specjalnymi potrzebami w szkole należy zaznaczyć iż nadal jest to zagadnienie niszowe. Wraz ze wzrostem tendencji do integracji w Izraelu i oczekiwaniem, że tendencja ta będzie się nasilać w przyszłości, konieczne wydaje się badanie postaw nauczycieli w zakresie integracji, a także ich potrzeb w zakresie szkoleń, szeroko rozumianej edukacji, doskonalenia nauczycieli.

Prezentowana praca doktorska w swoim tytule i podjętych badaniach ma nowatorski charakter, brak jest bowiem w literaturze przedmiotu / pedagogicznej prac z tego zakresu. Pozytywnie oceniam wkład Autorki rozprawy w rozwój badań nad postawami nauczycieli edukacji publicznej w szkołach podstawowych w sektorze arabskim w Izraelu wobec integracji uczniów ze specjalnymi potrzebami. To wymagający teren badań, chociażby w zakresie różnorodności w poziomie wiedzy nauczycieli na ten temat, a także osobistych preferencji nauczycieli (chęci/niechęci do stosowania w klasie szkolnej). Należy docenić umiejętności i warsztat badawczy mgr Enas Majadly, jest on w mojej ocenie poprawny i dojrzały metodologicznie.

Wyniki badania, które podjęła Autorka dysertacji doktorskiej potwierdzają podejmowanie działań nauczycieli z sektora arabskiego w zakresie integracji dzieci ze SPE, ale także wskazują na pewne ograniczenia, stanowiąc tym samym implikacje do kolejnych analiz empirycznych w tym obszarze. Chociażby uwzględniając fakt, iż z postawami nauczycieli w sektorze arabskim ma związek poziom wykształcenia nauczycieli. Jak dowodzi Pani magister nauczyciele o wyższym poziomie wykształcenia częściej mają mniejszą otwartość emocjonalną na integrację uczniów ze SPE. Oznacza to, że mają większą świadomość luki między oczekiwaniami udanej integracji a ich osobistą zdolnością do pomyślnego ukończenia takiego projektu.

Należy podkreślić, że uzyskane wyniki mają duże znaczenie praktyczne. Konserwatywny i tradycyjny charakter społeczeństwa arabskiego ma związek z negatywnym postrzeganiem niepełnosprawności. Aby zmienić ograniczające postrzeganie uczniów ze SPE wymagana jest zmiana w edukacji, ale wymaga to również otwartości wśród samych nauczycieli. Placówki kształcenia nauczycieli powinny poszerzyć zakres kursów i kształcenia praktycznego w zakresie pedagogiki specjalnej.

Uwagi szczegółowe

Praca złożona jest ze Wstępu, sześciu rozdziałów (trzech teoretycznych, metodologicznego i dwóch empirycznych) oraz bibliografii i aneksu. Całość liczy 150 stron, z czego 144 strony to treść pracy wraz z bibliografią, natomiast pozostałe strony to aneksy i inne.

Zacznę od oceny Wstępu (s. 7-9), który stanowi wprowadzenie w problematykę pracy i badań, wskazuje na rangę społeczną i pedagogiczną podjętego tematu. Autorka przedstawia w nim przyjęte cele pracy. Ukazuje potrzebę integracji dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi w zwykłych klasach i szkołach ogólnodostępnych, zwraca uwagę na charakter tymczasowy i stały, zalecając program integracji specjalnych, poprzez zindywidualizowaną rehabilitację oraz strategie instruktażowe w obszarach pedagogicznych. Akcentuje cel strategii obejmującej kwestię potrzeb uczniów oraz wzrost integracji uczniów ze SPE w izraelskich ramach edukacyjnych. Autorka, powołując się na literaturę przedmiotu (H. Ronen, *The future od the Special Education School. Issues in Special Education and Rehabilitation* 2003), przedstawia nieuchronność większego wzrostu integracji w przyszłości, konieczności zmian postaw nauczycieli w kierunku edukacji integracyjnej, gotowości do jej realizacji, ale także samodoskonalenia w tym obszarze. Ponadto ukierunkowuje czytelnika na rolę nauczycieli, których postawy stanowią o powodzeniu procesu integracji dzieci z trudnościami i niepełnosprawnościami. Kontekstuje świadomość pedagogów na temat znaczenia integracji, jej społecznej akceptacji, powodzenia jej procedowania oraz potrzeby zapewniania wsparcia dziecka ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi i niepełnosprawnością. Można w tym miejscu dostrzec „korczańskie prawa dziecka” oraz fakt, iż dziecko postrzega siebie poprzez pryzmat postawy i światopoglądu nauczycieli. W związku z tym badania Autorki wskazują, że pozytywna ocena i lepsza

towarzystwość dzieci mogą zostać osiągnięte dzięki gotowości nauczycieli, ich zaangażowaniu i poświęceniu podczas zajęć, a także transferowaniu wartości i umiejętności budowania relacji.

Autorka we wstępie wskazuje nie tylko na przedmiot i cele pracy, ale również osobistą motywację podjęcia tematu pracy, co jest ważnym elementem poznania naukowego, wszelkich przedsięwzięć badawczych.

Na końcu Wstępu znajduje się krótkie omówienie struktury pracy i zawartości merytorycznej poszczególnych rozdziałów. Wydaje się być ono syntetyczne, wskazujące na istotę poruszanych tutaj zagadnień.

Wstęp został napisany poprawnie merytorycznie, zawiera w mojej ocenie wszystkie elementy, które powinny stanowić wprowadzenie do badań naukowych /empirycznych.

Trzy pierwsze rozdziały (ss. 10-73) mają charakter teoretyczny, dotyczą przeglądu literatury przedmiotu. Obejmują operacjonalizację pojęć: specjalne potrzeby edukacyjne, integracja, edukacja włączająca - a więc podstawowe zagadnienia zakreślone tematem rozprawy.

W rozdziale pierwszym pt. „Edukacyjne aspekty integracji i włączania” omówione zostały takie zagadnienia jak: specjalne potrzeby, integracja w edukacji, włączanie w edukacji, integracja dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi w Europie, integracja w Polsce. To łącznie pięć podrozdziałów, które ukazują aktualny stan wiedzy i badań. Rozdział został napisany w oparciu o bogatą literaturę przedmiotu, dyskusja autorki prowadzona jest logicznie, chronologicznie i merytorycznie. Widoczna jest duża wiedza autorki z tego zakresu, dobre interpretowanie kolejno omawianych treści. Rozdział pierwszy stanowi kompendium wiedzy integracji oraz włączania.

Rozdział drugi pt. „Edukacyjne aspekty integracji i włączania w Izraelu” złożony jest z czterech podrozdziałów, w których poruszone zostały następujące zagadnienia: edukacja specjalna w Izraelu, polityka włączająca w Izraelu, Społeczeństwo arabskie w Izraelu, Integracja w społeczeństwie arabskim.

Również i ten rozdział napisany został w oparciu o obszerną literaturę przedmiotu, zaakcentowane tutaj zostało stanowisko Autorki. Podkreśliła zapisy Konwencji Narodów Zjednoczonych dotyczące włączenia osób niepełnosprawnych we wszystkie dziedziny życia, ponadto wskazała na jej zasady dla wychowania dzieci, tj.: niedyskryminację, równość szans, poszanowanie różnorodności i akceptację osób niepełnosprawnych. Dokonała opisu specyfiki edukacji integracyjnej w Izraelu, ze szczególnym uwzględnieniem społeczeństwa arabskiego.

Rozdział trzeci pt. „Postawy nauczycieli wobec integracji” złożony jest z trzech podrozdziałów, w których Autorka odnosi się kolejno do opisu: psychologicznych aspektów postaw nauczycieli wobec integracji, postaw pozytywnych i negatywnych oraz zawodu nauczyciela w kontekście integracji.

Rozdziały teoretyczne napisane zostały z dużą erudycją Autorki. Przedstawiane treści, ich pedagogiczna interpretacja i argumentacja są poprawne, wskazują na dobre przygotowanie merytoryczne Autorki do podjęcia badań.

W rozdziale czwartym szczegółowo przedstawiono metodologiczne założenia badań własnych (ss.74-83). Opisano w nim filozofię badań, podejście do projektu badawczego. Jego struktura jest typowa dla pedagogicznych badań diagnostycznych, ilościowych. W sformułowanych podrozdziałach (łącznie 5) Magister Enas Majadly określiła cele badawcze, problemy, hipotezy, zmienne, metody techniki i procedurę badawczą wskazując także na szczegółowy opis próby badawczej. Prawidłowo, zgodnie z metodologią w naukach pedagogicznych sformułowany został przedmiot badań, cele: teoretyczno – poznawczy i praktyczno – użyteczny (ważny dla pedagogów praktyków) a także problem główny i problemy szczegółowe, które przybrały postać pytań dopełnienia. Autorka sformułowała także cele strategiczne w kontekście celów praktycznych tj. zreformowania systemów wychowawczych i opiekuńczych oraz stworzenia komfortowych i godnych warunków integracji oraz edukacji uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi.

Pytania/problemy badawcze zostały sformułowane logicznie, merytorycznie, zgodnie z tematem pracy i przedmiotem badań.

Ze względu na to, że postawa ma komponent behawioralny, poznawczy i emocjonalny Autorka przyjęła następujące szczegółowe problemy badawcze: *Jaka jest wiedza nauczycieli na temat integracji uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi?, Jakie są zachowania nauczycieli wobec integracji uczniów ze specjalnymi potrzebami?, Jaki jest stosunek emocjonalny nauczycieli do integracji uczniów z klasami specjalnymi?*

Postanowiła sprawdzić jak wiek, płeć, poziom wykształcenia, kierunek studiów, obecny poziom nauczania, staż pracy, a także doświadczenia i wcześniejszy kontakt z edukacją specjalną różnicują postawy nauczycieli wobec integracji uczniów o SPE z uczniami w ogólnodostępnych szkołach w społeczeństwie arabskich w Izraelu oraz czym wyróżnia się udział nauczycieli w zajęciach z zakresu pedagogiki specjalnej. W podrozdziale tym zredagowała także listę zmiennych zależnych i niezależnych. Układ ten jest przejrzysty, poprawny metodologicznie. Wydaje mi się jednak, że zmienne i ich wskaźniki to bardzo ważny etap w postępowaniu badawczym i powinien być on zarysowany w tytule: wskazane w mojej ocenie byłoby wyróżnienie osobnego podrozdziału poświęconego tym właśnie zagadnieniom. Prezentowane przez Autorkę badania mają charakter ilościowy więc wyróżnienie zmiennych i wskaźników byłoby krokiem właściwym w przedstawianiu założeń metodologicznych badań własnych. Także wyróżnienie wskaźników, lecz ich w tym miejscu nie wymieniono.

Do pytań szczegółowych przyjęte zostały hipotezy (podrozdział 4.3), a więc odpowiedzi na sformułowane problemy. Są one w mojej ocenie prawidłowe, oparte na dotychczasowej wiedzy, badaniach pedagogicznych, przeglądzie literatury; argumentacja odpowiedzi jest przekonująca i merytoryczna.

Kolejny podrozdział (4.4) poświęcony został opisowi metod, technik i procedury badawczej. Przedstawione badania mają charakter ilościowy. Autorka swój wybór analizy ilościowej argumentuje za W. Lawrence Neumanem i Larrym W. Kreugerem (2003, s. 266). W swoich badaniach wykorzystwała podejście konstruktywistyczne, ukazując doświadczenia i spostrzeżenia nauczycieli na temat integracji uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. Jak słusznie wskazała za Creswellem (2009) dążyła do zrozumienia pewnego zjawiska i stosunku jego uczestników do możliwości rozwiązania problemu.

Scharakteryzowana została metoda podjętych badań oraz opisano skonstruowane narzędzie wykorzystane w badaniach, które ma charakter autorski. Autorka stworzyła kwestionariusz ankiety składający się z 43 pytań, z zamkniętą kafeterią odpowiedzi (5 możliwych odpowiedzi, tj. od „1” (zdecydowanie się zgadzam) przez „2” (zgadzam się) do „3” (ani się zgadzam, ani nie zgadzam), „4” (nie zgadzam się) do „5” (zdecydowanie się nie zgadzam). Kwestionariusz pozwolił na zgromadzenie podstawowych informacji o badanych.

W piątym podrozdziale zawarty jest opis próby badawczej. Autorka wskazuje tutaj na losowy wybór 250 nauczycieli ze szkół arabskich w Izraelu z różnych lokalizacji. Po odrzuceniu kwestionariuszy zawierających niekompletne dane próba ostatecznie liczyła 237 osób. W tym podrozdziale Autorka zilustrowała dane liczbowe oraz procentowe zestawiając je w czterech tabelach. Jak wynika z danych z tabeli pierwszej 92% próby badawczej stanowiły kobiety (218 respondentek). Dominowały osoby w przedziale wiekowym 26-45 lat (48,1%). Ponad połowa uczestników badania posiada stopień naukowy (52,7%), 41,8% badanych uczy uczniów klas 5-6, 29,5% uczniów klas 3-4, a pozostali (28,7%) uczy uczniów klas 1-2.

Szczegóły dotyczące doświadczenia zawodowego badanych Autorka przedstawiła w tabeli numer 2, określając staż pracy badanych w nauczaniu, który waha się od 1 roku do 34 lat. Średni staż pracy jak podała wynosi 14,62 lat (SD=7,70) i mediana 14 lat. Podobnie doświadczenie uczestników było w

zakresie nauczania pedagogiki specjalnej od 0 (tj. bez doświadczenia) do 30 lat, średnio 6,65 lat ($SD=7,09$) i mediana wynosi 4 lata, a ich doświadczenie w nauczaniu w obecnej szkole waha się od 1 do 31 lat, przy średnim stażu pracy wynoszącym 10,27 lat ($SD=7,08$) i medianie wynoszącej 9 lat. Ogólnie respondenci - nauczyciele uwzględnieni w próbie mają duże doświadczenie w nauczaniu i cieszą się stosunkowo wysokim poziomem stażu pracy, ponieważ większość lat nauczania spędzili w obecnej szkole i około połowę ich doświadczenia w kształceniu specjalnym. Najpopularniejszą specjalizacją zawodową badanych są języki (44%). Pozostałe specjalizacje zawodowe - mniej popularne – 18 % nauczyciele specjalizujący się w naukach ścisłych, 17% w pedagogice specjalnej, 11% w matematyce oraz edukacji przedszkolnej, sztuki i innych dziedziny wiedzy, w których respondentów było mniej niż 5%.

Przed przystąpieniem do badań właściwych Autorka wysłała drogą elektroniczną e-maila do administratorów szkół, doprecyzowała cele i charakter badania. E-mail zawierał również poufne dane dotyczące praw nauczycieli i zawierał instrukcje, co zrobić, jeśli zdecydują się na wzięcie udziału w badaniu lub przerwanie go. Na wypadek, gdyby nauczyciele wyrazili zgodę na udział w badaniu, zostali poproszeni o wypełnienie ankiety. Instrukcje i odpowiedź, klucze zostały umieszczone na górze każdej strony internetowej, a nauczyciele zostali poinstruowani, aby na pytania odpowiedzieć w sposób odzwierciedlający ich ocenę.

Wybrana metoda i jej losowy wybór uczestników był korzystny, ponieważ dawał równe szanse w badaniu różnym osobom, nauczycielom różnych przedmiotów.

Przedstawiona charakterystyka badanych jest istotna dla badań ponieważ scharakteryzowane cechy stanowią zmienne konfrontowane ze zmienną zależną.

Rozdział metodologiczny stanowi logiczne, prawidłowe merytorycznie wprowadzenie do badań i opisu ich wyników. Moje uwagi dotyczące niewielkiej zmiany w strukturze rozdziału poddaję pod dyskusję na obronie rozprawy.

Kolejny rozdział, empiryczny stanowią analizę i interpretację danych ilościowych otrzymanych wyników badań wraz z ich podsumowaniem. W rozdziale piątym pt. „Postawy nauczycieli wobec integracji uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi – wyniki badań” (s. 84-115) przedstawione zostały wyniki badań empirycznych, organizacja danych, sposób ich analizowania, statystyka opisowa oraz podsumowanie, zawierające wnioski z badań.

Otrzymane wyniki Autorka przedstawia w formie tabelarycznej w trzynastu tabelach. W tym rozdziale zaburzeniu uległ układ numeracji tabel tj. dwukrotnie występują: tabela 6 (s. 87 i s. 97) oraz tabela 7 (s. 88 i s. 98), ponadto tabela na stronie 93 zawiera błędny numer 513 zamiast 13. Analiza otrzymanych wyników przedstawiona jest w postaci graficznej: tabel wraz z opisem statystycznym (m.in. współczynnik Chronbacha, analiza wariancji Anova), a także z interpretacją/opisem otrzymanych danych wraz z wnioskami. Dyskusja jest tutaj logiczna i merytoryczna. Ciekawy okazał się pomiar 5-pozycyjnej skali porządkowej, z których pierwszy Autorka odniosła do zachowań nauczycieli (tj. rzeczywistych działań) w zakresie integracji uczniów ze specjalnymi potrzebami w zwykłej klasie. Jak podsumowała, wszystkie trzy wymiary (zachowania, wiedza, emocje) są istotnie i dodatnio skorelowane. Te istotne pozytywne korelacje pomiędzy wszystkimi trzema wymiarami kompetencji nauczycieli postawy dotyczące integracji uczniów ze specjalnymi potrzebami na zajęciach regularnych wskazują na wysoką ważność merytoryczną pomiarów. W tej części pracy Autorka wykorzystwała także analizę Anova, do zbadania różnic między grupami wiekowymi w podejściu nauczycieli do integracji uczniów ze SPE. Jak podsumowała, wyniki analizy nie wskazują znacznych różnic wiekowych w podejściu nauczycieli do integracji.

Reasumując ten rozdział, należy podkreślić, iż analizę danych przeprowadzono przy użyciu programu SPSS w wersji 23. W pierwszym etapie przeprowadzono statystyki opisowe zbadano charakterystykę populacji

badawczej oraz główne zmienne badawcze. Zbadano rozkład częstości jednowymiarowych dla każdej ze zmiennych, a także średnie i odchylenia standardowe. Sprawdzono także wiarygodność w oparciu o wskaźnik α Cronbacha. Następnie dokonano analizy korelacji pomiędzy zmiennymi badawczymi oraz zweryfikowano hipotezy badawcze za pomocą statystycznego testu porównawczego średniej (tj. testu t i analizy ANOVA). Względem hipotezy szóstej i siódmej Autorka zastosowała testy korelacji jako wskazanie istotności liniowej zależności pomiędzy zmiennymi. Na koniec przeprowadzono analizy regresji, aby lepiej zrozumieć, w jaki sposób nauczyciele reagują na proces integracji uczniów ze SPE. zastosowano podejście „stopniowe” z progiem włączenia wynoszącym 0,05 i 0,10. Takie podejście do analiz pozwala zidentyfikować jedynie istotne powiązania pomiędzy. To ciekawy pedagogicznie materiał, inspirujący do kolejnych badań z zakresu poruszanej tutaj problematyki.

W rozdziale szóstym (s. 100-116) Autorka zebrała wnioski i implikacje praktyczne. Zawarła je w czterech podrozdziałach. Wkradł się tu błąd w numeracji podrozdziałów. W spisie treści występuje dwukrotnie podrozdział 6.1. zaś w treści dwukrotnie 6.3 (s.110 i s.113).

Otrzymane wyniki badań pozwoliły Autorce na wyciągnięcie wniosku, że wiedza nauczycieli w stosunku do ich postawy względem integracji uczniów ze SPE ma negatywny związek z udziałem nauczycieli w specjalnym szkoleniu z zakresu SE programu ($\beta=-0,124$, $p<0,05$). Odkrycie to sugeruje, że udział w takich szkoleniach mógł mieć niekorzystny wpływ na postawę nauczycieli związaną z wiedzą na temat integracji SEN.

Reasumując treści zawarte w rozdziale czwartym należy stwierdzić, że analiza ilościowa, interpretacyjna przedstawiona jest tutaj w sposób rzeczowy, przejrzysty (w sposobie prowadzenia dyskusji). Autorka prowadzi dyskusję poprawnie merytorycznie, pedagogicznie. Jej wypowiedzi są dojrzałe w sferze naukowej.

Rozważania zawarte w powyższym rozdziale wskazują na wiedzę naukową, pedagogiczną Autorki, która oparta jest na kompetentnie dobranej literaturze przedmiotu, własnych kompetencjach (w tym pedagogicznych, psychologicznych), i umiejętności naukowego argumentowania otrzymanych wyników badań. Dyskusja jest rzeczowa i przejrzysta.

Pracę kończy podrozdział 6.3. zatytułowany „Ograniczenia i zalecenia dotyczące przyszłych badań” (ss. 113-114), w którym Autorka wskazuje, że wyniki badania odzwierciedlają znaczenie procesu szkolenia nauczycieli w formułowaniu wiedzy ich postawy wobec integracji dzieci ze SPE w zwykłych ramach, zarówno w samego siebie oraz jako środek zmiany wartości i kultury w postrzeganiu sektora, w tym kierunku uczniów i ich integrację ze społeczeństwem.

Nowatorskim jest wskazanie, że niniejsze badanie ma jednak kilka ograniczeń: po pierwsze, obszar badań opiera się na pobieraniu próby badawczej wyłącznie z populacji nauczycieli. Fakt ten podważa możliwość uogólniania wniosków badawczych i wynikających z nich znaczeń, zarówno do innych dziedzin praktyki, jak i do innych stanowisk w systemie oświaty, a zwłaszcza dyrektorów. W świetle tego tak wskazane jest uwzględnienie w badaniu kontynuacyjnym dodatkowych źródeł informacji związanych z systemem edukacji, w tym jego uczestników tj. nauczycieli, rodziców i innych pracowników, w szczególności odpowiedzialnych za nakreślenie polityki. Drugim ograniczeniem jest to, że badanie nie dotyczyło związku innych czynników, na które wpływają cechy osobowości (np. takie jak altruizm, pochodzenie kulturowe i społeczne, a także cechy związane z charakterem szkoły i klimatem panującym na badaniach). Warto zaznaczyć, iż wnioski z badania opierają się na danych zebranych od nauczycieli, głównie w szkołach Okręgu Centralnego i przede wszystkim z publicznego sektora arabskiego. W związku z tym wnioski z badania mogą nie wyrażać innych aspektów, które mogą istnieć wśród nauczycieli w innych okręgach i/lub innych sektorów funkcjonujących w

systemie edukacji. Ponadto badanie, co dostrzega sama Autorka, opiera się na badaniu ilościowym systemu, co wynika z samego stosowania kwestionariuszy zamkniętych, a jest to dla nich trudne poznać sam proces i jego konsekwencje. Zatem zasadne byłoby zastosowanie zestawu badawczego łączącego badania ilościowe z badaniami jakościowymi, np. na przykład poprzez wywiady lub obserwacje. Jest to w mojej ocenie potrzebne i poprawne zakończenie rozważań, analiz, interpretacji wyników badań. Autorka robi to kompetentnie, logicznie i rzeczowo.

Do pracy dołączona została bogata bibliografia (ss. 166-144) wskazująca na bardzo dobre teoretyczne przygotowanie Autorki do napisania rozprawy doktorskiej: przygotowania założeń metodologicznych, analizy i interpretacji wyników badań. Znajdują się tutaj pozycje z wielu dyscyplin naukowych (nauki społeczne, humanistyczne), obowiązujące ustawodawstwo. Wymienione publikacje świadczą o dużej wiedzy Autorki rozprawy na podejmowany w niej temat.

Jeszcze kilka zdań o aneksie pracy (s. 147), w którym znajduje się wzór zastosowanego narzędzia badawczego – uważam, że może one służyć innym badaczom tej problematyki w innych krajach, inspirować do sformułowania innych, podpowiedzieć metodykę konstruowania itd.

Odnosząc się do strony edytorskiej pracy chciałabym wskazać na drobne błędy edytorskie, omyłki pisarskie.

Konkluzja

Przedstawiona mi do recenzji praca mgr Ernas Majadly napisana została na dobrym poziomie merytorycznym. Wysoko oceniam podjęty w rozprawie temat (jego nowatorskie ujęcie w badaniach pedagogicznych) i oryginalność (metodologia badań, autorskie narzędzie badawcze). Bardzo dobrze oceniam także teoretyczne wprowadzenie w problematykę pracy i badań, a także analizę i

interpretację otrzymanych wyników. Język wypowiedzi Autorki jest dojrzały naukowo, rzeczowy.

Wobec sformułowanych wcześniej ocen stwierdzam, że rozprawa doktorska mgr E. Majadly pt. „Postawy nauczycieli szkół podstawowych sektora arabskiego w Izraelu wobec integracji uczniów ze specjalnymi potrzebami” spełnia wymogi ministerialne stawiane tego typu pracom (Ustawa z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce) i powinna być w związku z tym dopuszczona do dalszych etapów procedury doktorskiej.

Paulina Forma

dr hab. Paulina Forma, prof. UJK